

Motion till riksdagen

1987/88:Jo855

av Alf Svensson (c)

om skyddslagstiftning för Vättern

Mot.
1987/88
Jo855-860

”Här såg landet ut, som om det skulle ha blivit utformat med största kärlek och omsorg. Åt det hållet (norrut) syntes idel vackra berg, mjuka dalar och slingrande åar ända fram till den stora sjön Vättern, som låg isfri och skinande klar och lyste, som om den inte var fylld med vatten, utan med blått ljus. Lundar och höjder och taken och spirorna av Jönköpings stad, som skyttade fram på Vätterstranden, lågo omsvepta av ljusst blått, som smekte ögat.”

Så låter Selma Lagerlöf Nils Holgerson se och uppleva Vättern och bygden runt om.

Vättern har alltid attraherat och fascinerat människor med sitt kristallklara vatten, sina skimrande dagar, sina obeskrivliga solnedgångar. Vättern har kallats ”norra Europas största friskvattenreservoar” och måste odiskutabelt betraktas som en av de absolut största miljö- och resurstillgångar Sverige har.

F. intendenten Olof Fong, Gränna, vet att berätta att bönderna på Visingsö redan på 1930-talet larmade den då vattenvårdande myndigheten. Bönderna hade när man fiskade iakttagit hur stora jäsande kokor flöt omkring vid öns södra udde, och man förstod att när dessa sjönk till botten skulle rödingens och lakens lekplatser fördärvas. Man skrev till Uppsala universitet, som hade ansvar för vattenvård, men fick av intelligentian därstädes till svar att en så djup sjö som Vättern inte kan förorenas.

Man kan självfallet med ett överlägset leende utifrån dagens kunskap ta del av det svar Visingsöbönderna fick, men det finns anledning att ifrågasätta om vår kunskap lett till de faktiska förändringar och åtgärder som krävs. Det är självfallet vida mer komprometterande att äga kunskap och likväl icke handla ansvarigt än att sakna kunskap och därför agera oansvarigt.

Vättern och Vätterns tillflöden är i dag recipient för ca 170 000 personer. På ett 30-tal platser finns kommunala avloppsreningsanläggningar. Det kan givetvis verka betryggande att veta att alla reningsanläggningar av betydelse har både biologisk och kemisk rening. Men det vore onekligen en grav förvanskning av fakta och verklighet om detta förhållande skulle invaga oss i föreställningen att Vättern inte förorenas.

Kommunala utsläpp och industriella utsläpp, de som kan mätas och analyseras, är ingalunda av ringa omfattning. De kommunala utsläppen till Vättern av organisk substans (BOD, dvs. den mängd löst syre som förbrukas vid oxidation av oxiderbart material under 7 dygn) var under 1986 214 ton. Industrin stod under samma år för ett utsläpp på 2 041 ton. De kommunala utsläppen av fosfor år 1986 var 12 ton, medan industrin stod för

utsläpp av 7,5 ton. Onekligen hejdade de åtgärder som vidtogs i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet fosforutsläppen. Hade dessa åtgärder inte vidtagits torde Vättern i dag ha varit en försumpad sjö.

Det finns, menar jag, stor risk för att debatten om vattenkvaliteten, i detta fall Vätterröding, kommer att fixera sig vid de föroreningsmängder av organisk substans och av fosfor som passerar kommunernas reningsanläggningar och att man därtill, efter att ha gjort jämförande studier av industrins utsläpp av samma föroreningar, bortser ifrån de ödeläggande utsläpp som kan vara svårare att analysera.

Det finns inga uppgifter om de mängder tungmetaller som kommer till Vättern via kommunala reningsverk. Det låter sig nämligen knappast göra att med användbara analysmetoder mäta de små men nog så förödande mängder tungmetaller som passerar. Det är först när tungmetallerna finns i sedimentet som de mäts. År 1985 gjordes provtagningar av tungmetallerna bly, kadmium, kvicksilver och zink. I skriften Vätterns Vatten Vård Konferens B, står att läsa i artikeln Förändringar i Vätterns status under senare år av Gunnar Persson, Laboratoriet för miljökontroll, Uppsala, om den samlade metallkontamineringen (föroreningen): "De uppmätta värdena placerar Vättern i klassen 'hög kontamineringsgrad' i en gradering omfattande 'låg', 'måttlig', 'hög' och 'mycket hög kontamineringsgrad.' "

Av tungmetaller är det enbart kvicksilver som undersökts utförligt för att göra en skattning av hur stor tillförseln är av kvicksilver. Uppskattningsvis hamnar 10 kg kvicksilver varje år i Vättern. Under 1970- och 1980-talen har Vätterröding undersökts beträffande kvicksilverhalter. I slutet av 1960-talet hade rödingen, vid enstaka mätningar, en metylkvicksilverhalt på ca 1 mg/kg, dvs. gränsen för svartlistning. I samband med mätningen under åren 1970-1974 hade rödingen en medelhalt på ca 0,5 mg metylkvicksilver per kg. Ca 5 % av värdena låg över 1 mg/kg. Mätningar 1982 visade på medelvärdet 0,3 mg/kg, men enstaka värden fanns i intervallet 0,5-1 mg/kg. Det är alldeles uppenbart att den nu absolut nödvändiga observansen på dioxiner inte tillåter att man upphör med noggranna kvicksilvermätningar. Det är allom bekant att det kan räcka med att en gravid kvinna vid ett enda tillfälle äter fisk med för höga kvicksilverhalter för att fostret skall ta skada. Jag vill inte påstå att Vättern borde ha varit svartlistad under 1960- och 1970-talen, men de mätresultat jag här redovisar utifrån en artikel av Oliver Lindkvist, Chalmers tekniska högskola. Kviksilverdepositionen i Vättern måste stämma varje myndighet och ansvarig till mer än eftertanke.

Under senare delen av år 1987 väckte Greenpeace stor uppmärksamhet när man redovisade att rödingen innehöll det farligaste av gifter, dioxin. Vätterröding jämfördes med Östersjölax och innehöll, utifrån de få mätresultat som fanns tillgängliga, flera gånger högre halter dioxin än Östersjölaxen. Dioxinerna anses vara de starkaste och farligaste gifter som hittills drabbat naturen och människan. Dioxin är egentligen ett samlingsnamn för över 200 kända ämnen. Många ämnen är ännu okända, varför antalet dioxiner säkerligen kommer att utökas. Det har nämnts av expertis, för att belysa att dioxinerna är farliga vid obegripligt små halter, att de giftiga halterna kan jämföras med ett vanligt pappers tjocklek i förhållande till avståndet mellan jorden och månen. Därmed är det också sagt att det krävs

extraordinära åtgärder för att stoppa den förbränning eller de reaktioner som skapar dioxiner. Eftersom ingen annan än experten kan spåra dioxiner och detta med enbart exklusiv analysapparat finns det större risk för att dessa gifter sprids utan protester än vad som exempelvis är fallet när en sjö slammar igen av övergödning.

Vättern förser en stor befolkning med dricksvatten. År 1986 togs ca 23 000 000 kubikmeter vatten ur Vättern. Det finns anledning att förmoda att Vättern i en framtid kan komma att behöva bli dricksvattensreservoar för ännu flera hushåll än vad som är fallet för närvarande. Det är således utomordentligt viktigt att vattenverken runt Vättern håller sig med kontrollsystem så att det viktigaste av livsmedel, dricksvattnet, inte kommer att sprida ohälsa, vare sig det handlar om epidemier eller sjukdomar som så att säga kommer smygande sedan individen utsatts för skadlig påverkan under en längre period.

Det kan vara på sin plats att påtala att de vetenskapliga undersökningar som gjorts och görs av Vättern knappast är av den omfattning och kontinuitet att några absolut säkra påståenden kan göras. Var och en kan emellertid, oberoende av experters data, exempelvis konstatera att botten i södra Vättern i dag inte är frisk. Industrisläpp, tungmetaller som följt med lakvattnet från Jönköpings åldriga soptipp, Hult etc. har skadat Vättern. I norra delen av sjön har Aspa bruk under flera decennier och så alltfört bidragit till förorening och förgiftning. Nu går högstadieelever omkring och samlar namn för att rädda Vättern, en småbarnsmor i Skara, Annika Johansson har samlat tusentals namn, en folkkampanj för att rädda Vättern byggs upp. Det må från experthåll göras gällande att det inte finns anledning att se dramatiskt på Vätterns situation. Jag anser emellertid att Vättern måste bli föremål för den största omtanke och omvårdnad. Det krävs en offensiv uppmärksamhet och ett fredande av "norra Europas största friskvattenreservoar".

Helt nyligen lät livsmedelsverket meddela utifrån ställningstaganden som gjorts av en grupp nordiska toxikologer att man rekommenderar att man bör begränsa sin konsumtion av röding, fångad i Vättern, till två gånger per månad. Detta är, anser jag, en signal som måste väcka och skapa vilja till konkreta åtgärder.

Flera av Norrlands älvar har, och detta med all rätt, varit föremål för ett miljömässigt fredande. Begreppet "nationalälv" har etablerats. Jag anser att Vättern måste bli föremål för speciella skyddsåtgärder - skyddsåtgärder som är riktade mot såväl industrier och jordbruk som kommuner. Det kan således inte vara rimligt att koncessionsnämnden fortsätter att acceptera och tillåta utsläpp av gifter i Vättern. Det kan inte heller vara acceptabelt att hälso- och miljöskyddsnämnder inte tillser att jordbruket inte sprider gödsel på tjälad mark eller då marken inte samtidigt bearbetas. De kommunala reningsverken får inte heller sakna modern analysapparat, och vattenverken måste hålla sig med minutiösa kontrollsystem. Det krävs en Lex Vättern.

Hemställan

Mot. 1987/88

Jo855

Mot bakgrund av ovanstående hemställs

att riksdagen hos regeringen begär en särskild skyddslagstiftning
för sjön Vättern.

Stockholm den 21 januari 1988

Alf Svensson (c)